

Sloboda, znanje, tržište - TRŽIŠTE VS. FUNKCIONALNA PAMET -

Kakav je odnos između slobode i znanja sa jedne strane, i tržišta sa druge strane? Ovo pitanje sam postavio zbog toga što sloboda i znanje imaju veoma pozitivnu konotaciju u našem crnogorskom (ne samo crnogorskom) društvu, dok je sa druge strane tržište „crni đavo“! **Da li „dva anđela“ mogu biti u društvu tog „đavola“?** Ovo pitanje se može postaviti i na drugi način ukoliko umjesto tržišta ovaj par stavimo u vezu sa anđelom koji se zove **država**! Pitanje je: ukoliko država vrši koordinaciju aktivnosti u jednoj ekonomiji, da li to povećava kvalitet i slobodu znanja u tom društvu?

Spadam u manju grupu ekonomista koji smatraju da su sloboda, znanje i tržište nerazdvojni, da čine jednu organsku cjelinu.

Sloboda zahtijeva da svaki pojedinac može slobodno da koristi ono čime raspolaže, da svoje resurse koristi kako mu odgovara. Ipak, savremeno društvo je integrisano i zahtijeva saradnju između velikog broja ljudi. Da li ljudi mogu saradivati bez neke prinude? Ko me može natjerati da saradujem sa Vama koji čitate ovaj tekst? Uostalom, dok čitate ovaj tekst, mi saradujemo! Da li je ta saradnja rezultat neke prinude? Prinude prema meni da pišem ovaj tekst ili prinude da Vi morate čitati ovaj tekst? Da li bi čitali ovaj tekst da vas je na to prinudila država? Saradnja između ljudi u savremenom društvu odvija se na **platformi dobrovoljnosti odluke** svakog pojedinca da slobodno odlučuje za sebe da li će i sa kime saradivati. Jedini mogući oblike dobrovoljne saradnje između većeg broja ljudi je saradnja pod sredstvom **slobodnog tržišta**. Upravo to je razlog da je važno sačuvati **slobodu pojedinca**.

Sloboda pojedinca da slobodno donosi odluke koje se tiču njega i njegovih resursa je ta gradivna ćelija savremenog društva, onako kako ga shvatamo mi - ljudi liberalne orijentacije.

Na nivou opštih iskaza ovaj stav manje-više nije sporan. Na nivou prakse i njegove primjene u pojedinim oblastima, npr. ekonomiji, dolazi do spora. Zar nije bolje da te odluke npr. ekonomske, u ime pojedinca treba da donosi „društvo“ (država), jer društvo ima **opšti cilj**, i taj opšti cilj se može postići samo ukoliko pojedinci donose odluke koje isključivo odgovaraju postizanju tog opšteg cilja.

Ne ulazim u to šta je „opšti cilj“ i ko ga utvrđuje. Ko može da kaže što ja treba da proizvodim da bi se postigao opšti, nacionalni cilj? Da li je „društvo“, da li je država iznad pojedinca i nadređena pojedincu? Ako mi je neko nadređen, da li sam slobodan? Manje-više se slažemo sa konstatacijom da ljudi u npr. srednjem vijeku nisu bili slobodni, bili su pod vođstvom crkve, odnosno vjere da je Bog taj koji svakom pojedincu daje uputstva kako da živi, šta da radi, da mu on (Bog) u njegovo ime donosi odluke. Danas je upravo društvo (država) zamijenila Boga! Država postaje savremeni Bog! Pojedinac ima slobodu samo u okviru odluka koje mu nameće država! Da li se slažete sa ovim i da li svoju ličnu slobodu tako dragovoljno prepuštate državi?

Koja institucija nas može odvojiti od prisile države i njene „božije uloge“ u našim životima? Kako se osloboditi od „religije birokratije“, koja se mnogo ne razlikuje od „religije crkvene birokratije“? Jedini način koji nam omogućava da slobodno iskoristimo ono što imamo, da slobodno iskoristimo svoje resurse jeste sopstvena svojina. Marksisti su govorili da je „svojina krađa“ (Prudon), da je ona korijen svakog zla u društvu, i predlagali državnu svojinu kao osnov organizacije države. Iako ne zvanično, mnogi djelovi ovog mišljenja, pogotovo na praktičnom nivou, i dalje su aktuelni i žive u vidu različitih varijanti socijal-demokratije.

Međutim, lična sloboda se mora oslanjati na privatnu svojinu i logiku privatne svojine. Jedini način da npr. iskoristimo svoje znanje koje jeste oblik naše svojine jeste da kontrolišemo sopstvenu svojinu. Ako je, kako kaže Milton Fridman, kontroliše neko drugi, on odlučuje šta će uraditi sa njom, a Vi nećete imati mogućnosti da utičete na njegovu odluku.

Tako dolazimo do veze između slobode i znanja.

Da bi tu vezu lakše shvatili, postavimo pitanje: ko odlučuje koliko je moje znanje? Koliko je kvalitetno Vaše znanje? Da li država treba da odluči da li je kvalitetno znanje bilo koga od nas ili nije? Da li svako od nas treba da dobije „certifikat od države koliko sam pametan“? Na nivou lične percepcije većina nas će reći ne samo da ovo nije moguće, već da je pomalo i šaljivo! A šta se dešava u praksi? Da li je nekadašnja politička podobnost ili današnja partijska pripadnost upravo vid tih „državnih certifikata“ o našoj pameti?

Kao što je Hajek pisao, znanje je individualno! Ne postoji kolektivno znanje! Ne postoji jedna kolektivna glava koja misli! Znanje je u glavama pojedinca, mojoj, Vašoj, naših prijatelja, ljudi koje sriječemo na ulici, vidite na zelenoj pijaci, koncertu, u bioskopu, na utakmici. U tom smislu, u svakom društvu, pa i crnogorskom ima mnogo znanja, ali je to znanje podijeljeno. Ja imam neko znanje, Vi imate neko znanje, on ima neko znanje. Znanje je raspršeno, kaže Hajek. Kako ovo raspršeno i rasuto znanje možemo skupiti na jedno mjesto? Kako možemo to učiniti imajući na umu lične interese pojedinca da to znanje efikasno koristi? Ključ za to je privatna svojina, jer ako ona pripada meni kao pojedincu, to je očigledna činjenica. Niko ne troši tuđ novac tako pažljivo kao što troši svoj. Niko ne troši tuđe resurse tako pažljivo, kao što troši svoje. Ukoliko želite efikasnost, tj. ukoliko želite da znanje bude upotrijebljeno na pravi način, morate koristiti sredstva privatne svojine.

Slobodno tržište upravo počiva na privatnoj svojini. Najvažnija činjenica o slobodnom tržištu jeste da ono onemogućava da dođe do bilo koje razmjene sve dok obje strane koje učestvuju u toj razmjeni, od nje nemaju koristi. Ključna razlika između državne prisile i slobodnog tržišta ogleda se u tome da kod vladine prisile, vlada koristeći prinudu može isprovocirati razmjenu u kojoj osoba A dobija, a osoba B gubi. Na slobodnom tržištu ako A i B postignu sporazum, „pogode se“, do toga je došlo zbog toga što oba lica smatraju da će od tog sporazuma imati koristi. Ovu ključnu razliku između prisile države i „prisile“ tržišta, treba ozbiljno uzeti u obzir, kada čujete „protivnike“ tržišta da izlažu „božju ulogu države“.

U kontekstu veze slobode, znanja i tržišta treba odgovoriti na pitanje: Šta je ključni ekonomski problem u društvu? Ekonomski problem države nije jednostavno problem kako alocirati „zadane“ „oskudne“ resurse – već kako iskoristiti raspršeno znanje koje u tom

društvu postoji? Ili, još kraće, ključni ekonomski problem se svodi na upotrebu znanja koje u svojoj ukupnosti nije dato nikome?

Na tržištu ne postoje ljudi koji sve znaju, koji posjeduju ukupnost znanja, koji su „popili pamet čitavog svijeta“. Ipak u državi i politici postoje sveznalice, koje su sebe ubijedile da su „popile svu pamet ovog svijeta“! Tako država i politika postaju mehanizam pretvaranja neznanja u znanje; mehanizam stvaranja „tzv.funkcionalne pameti“ (Boško Gluščević).

Borba i sukob tržišne pameti i funkcionalne pameti su nešto što obilježava današnju civilizaciju! Kako će se ovaj sukob završiti?

Nadajmo se da Samjuel Hantington („Krah civilizacije“) nije u pravu!